

Pers Kralları ile Satraplar Arasındaki “Patronaj” İlişkisinde Bir Sapma Örneği Olarak Herodotos’un Sardeis Satrabı Oroites’e İlişkin Anlatısı

Fariz Öncü*

Özet

Makedonyalı III. Aleksandros (Büyük İskender) Doğu seferine çıktığında (MÖ 334) Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birçok bölgesi ve halkı iki yüzyıldan fazla bir süredir güçlü Akhaimenid Pers İmparatorluğu’nun egemenliği altındaydı. Patrimonyal bir devlet karakterine sahip Pers İmparatorluğu Satraplık adı verilen bir idari sistem aracılığıyla Anadolu’nun da dâhil olduğu fethedilen bölgeleri Charles Tilly’nin dolaylı yönetim olarak kavramsallaştırdığı bir politik müdahale biçimine denk gelecek şekilde yönetmeyi başardı. Bu idari sistemin düzgün bir şekilde çalışmasında Büyük Kyros Dönemi’nden (MÖ 559-530) itibaren imparatorluk eyaletlerine atanan satrapların başat bir rolü vardı. İmparatorun dostları, koruyucuları ya da temsilcileri olarak bilinen Pers satrapları ile kendilerini atayan krallar arasında politik ve idari anlamda “patronaj” bir ilişkinin varlığı söz konusuydu. Bu ilişkide satrapların krala olan bağlılıkları şüpheye mahal vermeyecek bir düzeyde olmak zorundaydı, yoksa ne yaşamsal olarak varlıklarını sürdürmeleri ne de ekonomik ve politik olarak güçlerini korumaları mümkündü. Paradoksal bir şekilde Pers krallarının da politik ve ekonomik etki alanlarının genişlemesi büyük ölçüde satrapların eylemlerine bağlıydı. Ancak kral ile satraplar arasındaki bu patronaj ilişkinin Akhaimenid tarihinin bazı dönemlerinde beklenen çizginin dışına saptığı da görülebilmektedir. Herodotos’un Pers kralları Smerdis ile I. Dareios dönemlerinde Anadolu’nun en önemli satraplık merkezi olan Sardeis’te *hyparkhos* (satrap) olan Oroites’in başına buyruk eylemleri hakkında verdiği bilgiler bu açıdan çarpıcı bir örnektir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Herodotos’un Sardeis *hyparkhos*’u Oroites’le ilgili anlatısını Pers kralları ile satraplar arasındaki ilişkinin niteliği çerçevesinde başka bir perspektiften yeniden değerlendirmektir. Bu bağlamda problem edilen hususlar Max Weber’in geleneksel devlet yapılarını analiz etmede öne sürdüğü patrimonyal devlet tipi ve patronaj ilişkisi kavramlarının sunduğu teorik yaklaşım üzerinden işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Oroites, Satraplık, Patronaj İlişki, Pers Kralları.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya/TÜRKİYE, fariz.oncu@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0759-7968, DOI: 10.37879/9789751756411.2023.10

Herodotus's Narrative Regarding Oroites, Satrap of Sardis: An Example of Deviation in the "Patronage" Relationship Between Persian Kings and Satraps

Abstract

When Alexander III of Macedon began his campaign to the East (334 BC), a significant part of Asia, Europe, and Africa had been under the rule of the mighty Achaemenid Persian Empire for more than two centuries. The Persian Empire, which had the character of a patrimonial state, was able to administer the conquered regions, including Anatolia, through an administrative system called satrapy, which corresponded to a form of political intervention that Charles Tilly conceptualized as "indirect rule". The satraps appointed to the imperial provinces since the Cyrus the Great period had a dominant role in the proper functioning of this administrative system. There was a political and administrative "patronage" relationship between the Persian satraps known as the friends, protectors, or representatives of the emperor and the kings; the loyalty of the satraps to the king had to be beyond doubt if not they could neither survive nor maintain their economic and political power. Paradoxically, the expansion of the political and economic spheres of influence of the Persian kings was largely based on the actions of the satraps. However, it seems that this patronage relationship between the king and the satraps deviated from the expected line in some periods of Achaemenid history. The information given by Herodotus about the maverick actions of Oroites, who was the hyparkhos (Satrap) in Sardis, the most significant satrapal center of Anatolia during the periods of Persian kings Smerdis and I. Darios, can be seen as a striking example in this respect.

This study aims to reevaluate Herodotus's narrative about Sardis hyparkhos, Oroites, from another perspective by taking into account the nature of the relationship between Persian kings and satraps. In this context, whether the narrative in question corresponds to a situation that deviates from the usual line in the king-satrap relations will be examined by considering the functioning of the Persian local administrative system and historical conditions. To make the problematic issues more understandable, the concepts of patrimonial state and patronage relations, which Max Weber put forward in analyzing traditional state structures, will be used.

Keywords: Oroites, Satrapy, Patronage Relations, Persian Kings.

Giriş

“...Ben Dareios, Büyük Kral, Kralların Kralı, bütün halkların/
ülkelerin kralı, uzak ve geniş olan bu büyük dünyanın kralı...”¹

Pers kralları MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren birçoğunun ismini övünçle tekrarladıkları² sayısız halklar (Eski Persçe: *dahyāva*) ve uçsuz bucaksız topraklar üzerinde iki asırdan fazla devam eden bir hükümlanlık sürdürdüler. Anadolu'nun da dâhil olduğu imparatorlukta hükümlanlığın etkin bir şekilde sürdürülmesinde devletin politik ve idari yapılanma biçiminin çok önemli bir rolü vardı. Satraplık sistemi çerçevesinde vücut bulan bu yapılanma, farklı coğrafyaların kendine has özellikleri dikkate alınıp stratejik olarak önemli merkezlere kral tarafından atanan satraplar veya kralla itaat eden yerel hanedanlar vasıtasıyla idare ediliyordu.³ Bu merkezlerde geniş coğrafyaları idare eden atanmış satrapların kralla olan ilişkilerinin niteliği idari ve politik sistemin işleyişi üzerinde kritik bir öneme sahipti. Zira Pers krallarının çıkarları doğrultusunda hareket etmeyen satraplar, imparatorlukta farklı ölçeklerde yaşanabilecek krizlere yol açabiliyordu. İleriki satırlarda da değinileceği üzere MÖ 5. ve 4. yüzyılların bazı kritik dönemlerinde

1 R. G. Kent, *Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon. American Oriental Society*, New Haven 1953, DNa 8-12, s. 137-138.

2 Kent, *age.*, DB I. 12-17; DPe 5-18, s. 136; DNa 15-30, s. 137-138; DSm 6-11, s. 145; XPh 13-28, s. 151.

3 Satraplar değişik kültürel, politik ve ekonomik yapıları barındıran geniş bölgeleri yönetiyorlardı. Bu durumun idari anlamda yaratacağı zorluklardan kaçınmak için çoğu zaman kendi yetki alanındaki bölgeleri alt idari birimlere ayırıp mevcut yerel uygulamaların yerel yöneticiler eliyle devamını sağlıyorlardı. Bu türden alt idari bölgelerin üst düzey yöneticileri yine *satrap* veya *hyparkhos* olarak adlandırılan Pers soyluları arasından seçiliyordu. Yereldeki nüfuzlu kimseler ise çoğu zaman bu Pers yöneticilerinin idari ve politik nezaretinde mevcut pozisyonlarını koruyabiliyorlardı. Kimi zaman da Lykia ve Kilikia örneklerinde olduğu gibi bazı bölgeler satraplık sistemi çerçevesinde geleneksel hanedanlık yapılarını on yıllarca sürdürebiliyordu, ancak idari pozisyonun devamı siyasi, ekonomik ve askeri yükümlülüklerin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesiyle mümkündü. Bk. J. M. Balcer, *Sparda by the Bitter Sea: Imperial Interaction in Western Anatolia*, California 1984, s. 183; Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*, transl. Peter T. Daniels, Eisenbrauns 2002, s. 64; Elspeth R. M. Dusingberre, *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 1-7; E. R. M. Dusingberre, *Empire, Authority and Autonomy in Achaemenid Anatolia*, Cambridge University Press, New York 2013, s. 32-82; Hilmar Klinkott, *Der Satrap ein Achämenidischer Amtsträger und seine Handlungsspielräume*, Frankfurt 2005, s. 47; Amélie Kuhrt, “Pers İmparatorluğu: Anadolu’da Persler”, *Aktüel Arkeoloji*, S. 25, 2012, s. 30; Sevgi Sankaya, “Daskyleion Dynastes’lik Sisteminde Artabazos’un Rolü”, *OLBA*, XXIII, 2015, s. 176, 206; Sevgi Sarıkaya, “Anadolu’da Pers Satraplık Sistemi”, *CEDRUS*, C IV, Antalya 2016, s. 76; Mehmet Ali Kaya, “Anadolu’da Pers Satraplıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı”, *CEDRUS*, C VI, 2018, s. 162.

bu durumu yansıtan birçok örnek vardır. Ancak bu türden önemli olayların ortaya çıkışının imparatorluğun henüz idari kurumsallaşmasını oturtmaya çalıştığı kuruluşunun ilk çeyrek yüzyılından itibaren başladığını ifade etmek gerekir. Öyle ki Mısır satrabı Aryandes saf gümüşten oluşan bir sikkeyi darp etmeye kalkıştığında bu durum, satrabın Kral I. Dareios tarafından öldürülmesiyle sonuçlanan bir krize yol açmıştı.⁴ Zira satrabın atacağı her önemli adım kralın onayının ölçüt alındığı belli bir politik ilişki içinde gerçekleşmeliydi ve kralın izni olmadan girişilen böyle bir eylemin ölümle sonuçlanması aslında bu ilişkinin normal seyrine dönüşü için alınan bir önlem mahiyetindeydi. Elbette tekil örneklerin bu tür ilişkileri açıklamada çoğu zaman yetersiz kaldığının farkında olmak ve başka kanıtların peşine düşmek gerekir. Neyse ki Herodotos'un Sardeis valisi (*hyparkhos*) Oroites'le ilgili ayrıntılı aktarımlarının siyasal içeriği, Pers kralları ile satraplar arasındaki ilişkinin ilk dönemlerden itibaren üzerinde yükseldiği politik ve idari zemini birçok boyutuyla görmeyi mümkün kılan veriler sunmaktadır. Öncelikle çerçevesi Max Weber tarafından çizilen patrimonyal devlet kavramlaşmasının sunduğu teorik yaklaşımla konuya başlamak, Herodotos'un Oroites'e ilişkin anlatısının oturduğu tarihsel bağlamı ortaya koymada farklı ve faydalı bir işlev görecektir.

Kral ile Satraplar Arasındaki Patronaj İlişkisi

Akhaimenid Pers İmparatorluğu'nun yönetsel örgütlenmesinin birçok yönüyle Max Weber'in geleneksel otoritenin bir türü olarak kavramsallaştırdığı patrimonyal bir özelliğe sahip olduğu iddia edilebilir. Bu tür devletlerde efendi için hükümlanlığın meşruiyeti toplumsal hayatta uzun süre etkin olan din ve geleneklerden kaynaklanmaktadır. Yönetimin başında, özellikle de efendinin yönetimi ele geçirme sürecinde, otoriteyi sınırlayıcı bir etmen olarak kendini gösteren gelenekler⁵ zamanla politik gücün uygulama alanında görülmesiyle bu dengeleyici

4 Hdt. IV. 166. Aryandes'in sikke darbının arkeolojik buluntularla henüz desteklenmemiş olması bu durumla ilgili bilgimizin kaynağı olan Herodotos'un aktarımlarına ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini gösterse de yazarın kral ile satrabı arasındaki ilişkinin sınırları hususunda en azından bir öngörüye sahip olmadığı anlamına gelmez. Konuya böyle bir perspektiften yaklaşıldığında, Aryandes'in daha önceden aşmaması gerektiği bilinen bir sınırı ihlal ederek kralın öfkesini üzerine çektiği görülmektedir. Aryandes'in gerçekten sikke darp edip etmediği ve bunun tarihsel koşullarıyla ilgili bir değerlendirme için bk. Henry P. Colburn, *The Archaeology of Achaemenid Rule in Egypt*, Doctoral Dissertation, Department of Classical Art and Archaeology in the University of Michigan, 2014, s. 368-371; Matt Waters, *Ancient Persia: A Concise History of the Achaemenid Empire, 550-330 BCE*, Cambridge University Press, New York 2014, s. 78.

5 Max Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 55; Max Weber, *Ekonomi ve Toplum*, C I, Yarn Yayınları, İstanbul 2012, s. 346-347.

özelliğini yitirir. Bundan sonra efendinin söylem ve eylemlerinin herhangi bir güç tarafından denetlenemediği ya da dengelenemediği siyasal bir durum zuhur eder. Hukuki ve askeri otoriteyi şahsında bütünleştirme suretiyle efendi elinde tuttuğu muazzam güç sayesinde keyfi davranışlar sergileyebilme imkânına sahiptir.⁶ İktidarı tanrının isteği ve kalımsal zincirin bir devamı olarak devraldığına inanan efendi, devletin bütününe ve toplumu kendi mülkü gibi görür. Fakat böyle olsa da bu güç hem içten hem de dıştan gelebilecek tehlikelere kapalı değildir. Bu yüzden efendi kendi egemenliğini devamlı kılmak için her zaman savaşa hazır olabilecek bir orduyu idame etmek, vergi toplamak, toplumda mevcut bulunan çeşitli güçleri yönetilebilir bir dengede tutmak ve kendini uyruklarına benimsetmek zorundadır. Özellikle devletin geniş coğrafyalara yayılmasıyla bu durum kendini daha güçlü bir şekilde dayatır. Efendi böyle bir süreçte otoritesini ancak yatay ve dikey olarak genişleyen yönetim kadrosu marifetiyle uygulayabilmektedir. Her şeyin merkezden yönetmenin ve denetlemenin mümkün olmadığı bu durumlarda, efendi isteksiz olsa da gücünün bir kısmını kendisini temsil edecek alt makamlarla paylaşır.⁷ Efendinin yönetici olarak seçtiği bu kişiler genelde yakın akrabaları, kendisine itaat etmekte kusursuz davranan dostları, gönüllü bir sadakatle bağlılığını bildiren nüfuzlu kişilerden oluşmaktadır.⁸

Efendi ile yönetim kadrosu arasındaki ilişki patrimonyal devlet otoritesinin bir uzantısı olan *patronaj ilişkisi* çerçevesinde gerçekleşir; efendi bir taraftan kendisini temsil eden bu hizmetlilerin desteğiyle ayakta kalırken, öte taraftan onları (patron ya da himaye edenleri olarak) besleyen, sahip oldukları makam, mevki ve mülkleri bağışlayan bir pozisyonadadır. Efendiye olan sadakat ve itaatin ölçüt olduğu böyle bir vasatta onun bu hizmetliler üzerinde mutlak bir tasarruf hakkı vardır; istediğini istediği göreve atayabilir, görevden alabilir, mallarını müsadere edebilir, rehin verebilir, miras yoluyla bölebilir ya da yaşam hakları da dâhil olmak üzere yaşantılarıyla ilgili kararlar verebilir.⁹ Dolayısıyla statü olarak uyruklardan farklı bir pozisyonda ve yeri geldiğinde keyfi davranacak kadar geniş yetkilere sahip olsalar da devletin yönetim kadroları nihayetinde efendiye itaat ve bağlılıkla hizmet etmekle yükümlü uyruklardan oluşmaktadır. Fakat bu idari örgütlenmenin

6 Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 56, 62.

7 Weber, *Ekonomi ve Toplum*, s. 351-354; Bünyamin Duran – Ahmet Yavuz Çamlı, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunun Sosyo-Ekonomik Yapısı: Max Weber’in Patrimonyalizm Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi*, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 31.

8 Weber, *Bürokrasi ve Otorite*, s. 55, 57.

9 Weber, *Ekonomi ve Toplum*, s. 351; Duran – Çamlı, *age.*, s. 31-32.

efendi açısından önemli bir zaafı da vardır ki bu zaaf devletin hâkimiyet alanının genişlemesiyle bölgesel yöneticilere sağlanan geniş yetkilerin, özellikle efendinin ekonomik ya da askeri olarak zayıf düştüğü dönemlerde, efendi ile bu yöneticiler arasındaki patronaj ilişkisinde sapsulara meydan veren çeşitli suiistimallere sebep olabilir. Efendiden aldıkları yetkiyle sorumlu oldukları bölgelerin çeşitli kaynaklarından beslenen hizmetliler elde ettikleri güçle siyasal zemin uygun olduğunda bazen bağımsız hareket etme, efendiden gelen direktifleri görmezden gelme, politik ve iktisadi olarak efendinin çıkarlarına hizmet etmeme gibi bir tutum içinde olabilirler.¹⁰

Antik yazarların ve epigrafik kaynakların sağladığı bilgiler Pers krallarının yereldeki yönetim kadrolarıyla olan ilişkilerinin birçok açıdan yukarıda genel hatlarıyla değinilen patrimonyal devlet geleneği perspektifinden anlaşılabilirliğini göstermektedir. Zira Pers kralları da otoritelerinin meşruiyetini ilahi iradenin kendilerine bağışladığı dünyayı yönetme yetkisi ve soylarının kral olması geleneğinden alıyorlardı. Bu otoritenin sorgulanması, denetlenmesi ve dengelenmesi patrimonyal yönetim anlayışını benimseyen diğer devletlerde olduğu gibi geleneklerin koyduğu sınır dışında mümkün değildi. Öyle ki Büyük Kyros Babil'in yönetimini tanrı Marduk'un rızasıyla ele geçirdiğini iddia ediyordu.¹¹ I. Dareios ve ardılları benzer şekilde tanrı Ahuramazda'nın lütfuyla (*vašnā Ahuramazdāha*) krallık tahtını işgal ettiklerini ilan ediyorlardı.¹² Ahuramazda'nın dünyadaki kargaşayı, isyanları ve adaletsizliği yok etmek için yetki halkasını uzattığı¹³ bu kişiler her daim

10 Duran – Çamh, *age.*, s. 33.

11 Kuhrt, Amélie, "The Cyrus Cylinder and Achaemenid Imperial Policy", *JSTOT 25*, London 1983, s. 86-87; Kuhrt, *Eskiçağ'da Yıkınoğu*, s. 394; Gene R. Garthwaite, *İran Tarihi: Pers İmparatorluğundan Günümüze*, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul 2011, s. 39.

12 Kent, *age.*, AmH 1-9, s. 116; AsH 1-14; s. 119, DB I 1-12, 24-26, s. 134, DBa 1-18, s. 136; DPd 1-5, s. 137; DPh 3-10, s. 138; DNa 1-15, s. 141; DSa 1-5, DSe 1-14, s. 143-144; DSf 6-18, s. 144; DSi 1-4, s. 145; DSm 1-4, s. 147; DZc 3-7, s. 147-148; XPa 1-4, 9-11, s. 148; XPb 7-8, 19-21, s. 153; A¹I. 2-3, s. 154; D²Sb 2; A²Sa 1-4, s. 155; A²Hc 1-20, s. 156; A³Pa 5-6, 13-21.

13 Pers krallarının Ahuramazda'nın inayeti ve onayıyla hükümlanlık yetkisi aldıkları çeşitli görsel tasvirlerle de sembolize edilmiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri I. Dareios'un boyun eğdirdiği isyancılarla birlikte tasvir edildiği Bisitun rölyefine yansıtılmıştır. Bisitun kabartmasında yarım bir disk içinde vücudunun üst kısmı görülen Ahuramazda dünyanın hükümlanlığını sembolize eden bir yetki halkasını I. Dareios'a uzatmaktadır. Bk. Margaret C. Root, *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire*, AI.19, Troisième Série, Textes et Memoirs C. IX, Leiden 1979, s. 59-60; Amélie Kuhrt, "The Achaemenid Persian Empire (c.550-c.330 BCE): Continuities, Adaptations, Transformations", *Empires: Perspectives from Archaeology and History*, ed. Susan E Alcock, Terence N. D'Altroy, Kathleen D. Morrison, Carla M. Sinopoli, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 105; Josef Wiesehöfer, *Antik Pers*

kral olmuş Akhaimenes (Eski Persçe: *Hākāmaniš*) soyundan geliyordu.¹⁴ Bu soy zincirine tabi olmayan hiç kimsenin imparatorluğu yönetme hakkı olmadığı gibi kralın emirlerini uygulamama ve onayı dışında girişimlerde bulunma yetkisi de yoktu.

Elbette Pers krallarının bu pozisyonlarının sürdürmelerinde asıl sorumluluk eyaletlerdeki satraplara (Hellence; *σατράπης/satrápēs*, Eski Persçe; *xšaçaṣpāwā*) düşüyordu. Zira imparatorluğun sınırlarının genişlemesiyle birlikte Pers kralları yerel bölgelerde satraplık olarak bilinen bir idari sistemi uygulamaya ve bu çerçevede idari bölgeleri yönetecek kadroları oluşturmaya başlamışlardı. Böylece krallar gönüllü ya da gönülsüz olarak güçlerinin bir kısmını kendilerini temsil edecek yerel alt makamlara devretmiş oluyorlardı. Yereldeki bu idari hiyerarşisinin tepesinde satraplar yer almaktaydı. Bunları ilk atayan kişi ise imparatorluğun kurucusu II. Kyros'tu; satraplar II. Kyros Dönemi'nden itibaren fethedilen bölgelerde kralı temsil eden, ona sadakatle bağlı olan ve onun çıkarları için faaliyete bulunan kralın koruyucuları (Eski Persçe: *xšaçaṣpāwān*) ve dostları (Hellence: *φίλοι/philoi*) olarak görülmüşlerdi.¹⁵ Kralın koruyucuları önemli yetkilerle donatılmış bir şekilde çeşitli kaynaklardan vergi toplama (Eski Persçe: *bāji*), yetki alanlarındaki tarımsal üretimin verimliliğini artırma, imparatorluk için daimi bir ordu besleme, yolların güvenliğini ve bakımını sağlama gibi birçok alanda sorumluluk yüklenmekteydiler.¹⁶ Bu sorumluluklar arasına kralın çıkarları doğrudan

---

Tarihi, çev. M. Ali İnci, Telos Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 38, Tablo 2-3; Shahrokh Razmjou, “Religion and Burial Customs”, *Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*, ed. John Curtis-Nigel Tallis, Berkeley/ Los Angeles 2005, s. 151. Ahuramazda'nın güç ve yetkinin tanrısal halkasını Pers krallarna verdiği sembolize eden benzer örnekler Naqş-e Rostam'daki kral mezarları üzerinde de görülmektedir. Bk. Eran Almagor, “The Political and the Divine in Achaemenid Royal Inscriptions”, *Ancient Historiography on War and Empire*, ed. Timothy Howe, Sabine Müller, Richard Stoneman, Oxford-Philadelphia 2017, s. 34-35.

14 Seçili örnekler için bk. Kent, *age.*, s. 116, AmH 1-4; s. 119, DB I 1-11; s. 134, DBa 1-18; s. 137, DPh 1-3; s. 138, DNa 8-15; s. 141, DSa 1-3, DSe 11-12; s. 144, DSf 12-15; s. 144, DSi 1-2; s. 145, DSm 1-2; s. 147-148, XPa 10-11; s. 148, XPb 19-21; s. 153, A¹I. 3-4; s. 154, D²Sb 2; A²Sa 1-4; s. 155, A²Hc 9-15; s. 156 A³Pa 13-21.

15 Ksen. *Kýr.* VIII. 6.3-7; Briant, *age.*, s. 65; Waters, *age.*, s. 100-102.

16 Hdt. III. 89, V.52; VI. 42; Ksen. *Kýr.* VIII. 6.1-4; Ksen. *Oik.* IV. 8-11, IV. 10.11; Ksen. *Hell.* III. 1. 11-12; Ps. Arist. *Oik.* II. 1.4; Diod. X.25.4; M. N. Tod, *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, Clarendon Press, Oxford 1946, s. 12-13; Briant, *age.*, s. 65-67, 341-343; Amélie Kuhrt, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, C. 1-2, Routledge, New York 2007, s. 669; Pierre Debord, *L'Asie Mineure au IVe Siècle (412-323 a.C.) : Pouvoirs et Jeux Politiques*, Ausonius, Paris 1999, s. 41; R. Ghirshman, *Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest*, Montreal-Victoria-Cape Town 1954, s. 144; Hilmar Klinkott, “Steuern, Zölle

iç ve dış politik faaliyetler sürdürmek, kralın topraklarını genişletmek, isyanları bastırmak, seferlere komuta etmek ve yerelde kral ile uyruklar arasında dolaylı olarak gerçekleşen politik ilişkinin sürdürülmesinde birinci dereceden rol almak gibi siyasal-askeri unsurlar da eklenebilir.¹⁷ Uyruklarla kurdukları ilişkiler, sofraları, bahçeleri, saray gelenekleri bile olabildiğince krala öykünmenin ve onu taklit etmenin birer sureti biçiminde olmak durumundaydı.¹⁸ Bu haliyle satraplar aldıkları bu sorumluluğu kralın çıkarları doğrultusunda kullanmalarıyla kralın otoritesinin eyaletlerde devamını ve genişlemesini sağlıyorlardı.¹⁹ Buna karşılık patrimonyal devlet yapısının merkezinde yer alan kral da kendilerine mülk, mevki ve geniş yetkiler kullanabilecekleri bir idari-politik statü ihsan ediyordu. Dolayısıyla yerel yöneticilerin sorumlulukları ve yetkileri çerçevesinde gerçekleştirdikleri eylemler temel olarak Pers kralını ayakta tutan ana unsurdu. Ancak kralın satraplara verdiği yetki onlarla gücünü paylaştığı anlamına gelmiyordu; bu yetki sadece patronaj bir emanet niteliğindedeydi ve istendiğinde geri alınabilirdi. Sardeis satrabı Oroites'in eylemleri ise bu açıdan sorunlu bir niteliğe sahipti.

Oroites'in "Hadsiz" Davranışlarının Anlamı

Himaye eden, mülk bağışlayan, makam ve mevki sunan bir patron görünümünde olan Pers kralı, daha önce de değinildiği üzere istediği zaman kişiyi bu lütuflarından mahrum edebilirdi. Dolayısıyla paradoksal bir durum olsa da

---

und Tribute im Achaimenidenreich", In: *Geschenke und Steuern, Zölle und Tribute; Antike Abgabenformen in Anspruch und Wirklichkeit*, C 29, ed. Hilmar Klinkott, Sabine Kubisch and Renate Müller-Wollermann, Leiden-Boston 2007, s. 264; E. R. M. Dusinger, *Empire*, s. 34-35, 39; Andrew R. Meadows, "The Administration of the Achaemenid Empire", *Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*, ed. J. Curtis and Nigel Tallis, The British Museum Press, London 2006, s. 185; Sarıkaya, "Anadolu'da Pers Satraplık", s. 26, 37, 47, 364, 465; Sarıkaya, *Anadolu'da Persler*, s. 27, 47; Muzaffer Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, 2015, s. 71, 74-75; Waters, *age.*, s. 100-102.

- 17 Satrapların politik faaliyetleriyle ilgili seçili örnekler için bk. E. Rung, "War, peace and diplomacy in Graeco-Persian relations from the sixth to the fourth century BC". In: *War and Peace in Ancient and Medieval History*. ed. Philip de Souza and John France, New York 2008, s. 28-50; Sarıkaya, "Daskyleion Dynastes'lik Sisteminde Artabazos'un Rolü", s. 175-198; Sevgi Sarıkaya, "The Diplomatic and Strategic Maneuvers of Tissaphernes, Satrap of Sardis", *Adalya*, XX, 2017, s. 111-133; Fariz Öncü, "Hellenleri Nüfuz Altına Alma Boyutuyla Savaşlar ve Diplomatik Faaliyetler (MÖ 547-431): Persler, Spartalılar ve Atinalılar", *Eskiçağda Savaş ve Diplomasi*, ed. Gülgiüney Masalçı Şahin-Alican Doğan, Ege Yayınları, İstanbul 2021, s. 227-248.
- 18 Hdt. IX. 82; Thuk. I. 130; Ksen. *Hell.* I. 5.3; IV.1.5, 30; VIII. 6.10-12; Ksen. *Oik.* IV. 20-23; Ksen. *Anab.* I.2.7; IV.4.21; Briant, *age.*, s. 347; G. Polat, "Anadolu Pers Heykeltraşlığı", *Aktüel Arkeoloji*, S. 25, 2012, s. 86.
- 19 Balcer, *Sparda by the Bitter Sea*, s. 176.

kralın otoritesinin devamında ve yaygınlaşmasında birinci dereceden etki sahibi olan satraplar zenginliklerini sürdürmek, politik ve idari statülerini korumak için krala sadakatle itaat etmek durumundaydılar. Ancak satraplık sisteminin kral ile satraplar arasındaki bu patronaj ilişkisi bozan bir yönünün de olduğunu farklı dönemlerde ve coğrafyalarda bazı satrapların kralın çıkarları ve onayı hilafına yaptıkları eylemlerde gözlemleyebiliriz. Anadolu’da bu türden eylemlere MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda çokça rastlanılmaktadır. Sardeis satrabı Pissouthnes ve oğlu Amorges’in MÖ 420’lerde başlayan ve ancak 410’ların sonlarında bastırılan isyanı²⁰ ile MÖ yak. 370-360 tarihleri arasında Anadolu’daki birçok satrabın (Hellas Pontos Phrygia satrabı Ariobarzanes, Lydia satrabı Autophradates, Mysia satrabı Orontes, Kappadokia satrabı Datames ve Karia satrabı Mausolos) dâhil olduğu Büyük Satrap İsyanı²¹ bu bakımdan gösterilebilecek en tipik örneklerdir.

Bu türden meydana gelen her tikel eylemin gerekçeleri elbette aynı değildir. Ancak genel ölçütlerden biri olarak sınırların genişlemesiyle birlikte merkezi idarenin periferide yer alan yerel yönetimler üzerindeki etkisinin görece olarak zayıflaması gösterilebilir. Bununla bağlantılı olarak satrapların yerelde kraldan aldıkları yetkiyi suiistimal ederek fırsat buldukça kendi politik ve ekonomik pozisyonlarını güçlendirme yolunda kullanmaları bir diğer genel gerekçe olarak ortaya konulabilir. Merkezi yönetimin yereldeki etkisinin zayıflaması, imparatorluğun politik ve ekonomik olarak güçlü olduğu ve denetim mekanizmalarını çalıştırdığı dönemlerde çok büyük sorunlara sebebiyet vermiyordu. Ancak siyasal istikrarsızlığın olduğu, taht mücadelelerinin yaşandığı ya da ekonomik ve siyasal olarak imparatorluğun güç kaybettiği dönemlerde kimi zaman satrapların istenmeyen ya da beklenmeyen bazı eylemler içine girmesi mümkündür.²²

- 20 Thuk. VIII. 5, 28; L. Llewellyn-Jones – J. Robson (Transl.), *Ctesias’ History of Persia. Tales of the Orient*, Routledge, London-New York 2010, s. 194-195. Etkileri ve yayılım alanı bakımından Büyük Satrap İsyanı’ndan çok daha düşük ölçekli olan Satrap Pissouthnes ve oğlu Amorges’in başlattığı isyanın MÖ 5. yüzyılın sonlarında Anadolu’da finansal kötüleşmenin temel sebeplerinden birisi olduğuyla ilgili bir görüş için bk. Sarıkaya, “The Diplomatic and Strategic Maneuvers of Tissaphernes”, s. 111.
- 21 Diod. XV.90.1- XV.92.1-4. Anadolu’daki satrap isyanlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bk. Michael Weiskopf, *The so-called ‘Great Satraps’ Revolt’, 366-360 B.C.*, Historia, Heft 63, Stuttgart 1989, s. 45-99; Ayrıca bk. Waters, *age.*, s. 192. Büyük Satrap İsyanı’nın imparatorluğu parçalamaya ve Kral II. Artakserkses’e yönelik bir bağımsızlık hareketi olmaktan ziyade, satrapların kendi aralarındaki rekabet ve güç savaşlarından kaynaklanmış olabileceğiyle ilgili görüş için bk. Kuhrt, *The Persian Empire*, s. 347.
- 22 Ksenophon’a göre satrapların buldukları pozisyon itibarıyla güçlenip merkezi idare için tehlike haline gelebilecekleri kaygısı Büyük Kyros tarafından da dikkate alınan bir husustu. Bk. Ksen. *Kyr.* VIII.6.1-3.

Nitekim Kambyes Mısır seferindeyken imparatorluk merkezinde yaşanan siyasal istikrarsızlık, taht mücadelesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan isyanlar²³, İbn Haldun'un da geleneksel imparatorluklar için öne sürdüğü, imparatorluğun merkezinin zayıflamasıyla coğrafi uzaklıktan dolayı merkezi idarenin kontrolünün gevşek olduğu çeperin de zayıflayacağı tezine benzer bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştu.²⁴ Bu süreçte Kyros'un oğlu Smerdis olduğunu iddia eden birisi, Kambyes'in yokluğunu fırsat bilerek krallık tacını giymişti. Hem Herodotos'un naklettiklerinden hem de I. Dareios'un Bisitun yazıtında anlatılanlardan anlaşıldığı kadarıyla bu kişi Medli bir gasıptı; özellikle Pers önde gelenleri onun Kyros'un oğlu olduğuna inanmamışlardı.²⁵ Bu durum kralın hükümlerine meşruiyet kazandıran politik geleneğe uygun değildi. Kral Kambyes'in durumdan haberdar olmasından sonra Mısır'dan dönerken yolda ölmesi²⁶ işleri daha da zor bir duruma sokmuştu. Bu defa patrimonyal geleneğe uygun olarak soyunu Akhaimenes'e dayandıran ve tanrı Ahuramazda'nın hükümdarlık için kendisine yetki verdiğini iddia eden I. Dareios, Pers tahtını işgal eden bu Magos'a karşı harekete geçmişti. Herodotos'un *prōtō perseōn* olarak adlandırdığı Pers aristokratları da bu girişiminde ona yardımcı olmuşlardı. I. Dareios nihayetinde Smerdis'i tahttan indirerek geleneklerin öngördüğü gibi Akhaimenes soy zincirine dâhil olan ve tanrının isteğine uygun birinin saltanatu ele geçirmesini sağlamıştı.²⁷ Ancak imparatorluk merkezinde yaşanan bu taht mücadeleleri daha önce Perslere boyun eğmiş birçok yerel kralın isyanı için fırsat yaratmıştı. Kralların Kralı bundan sonraki bir iki yılda bu isyanları bastırmakla uğraşacaktı. Bu kısa zaman zarfında I. Dareios, Smerdis'i tahttan indirmiş, imparatorluk çapında çıkan isyanları bastırılmış ve bu başarılarını da muhtemelen propaganda ve eylemlerini meşru gösterme kaygısıyla Bisitun'da yazdırdığı bir yazıt ve kabartmayla göstermeye çalışmıştı.²⁸ Kral bu şekilde patrimonyal nitelikli bir imparatorluğun başı olarak geleneğin kendisine tanıdığı hat üzerinde ilerliyordu.

23 Hdt. III. 61-87; Kent, *age.*, s. 116-134 (DB I-DB V); Just. I. 8.16- I. 10. 20; I. Dareios'un tahta çıkış sürecindeki ayaklanmalarla ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Sevgi Sarıkaya, "Mag Ayaklanması'nın Altında Yatan Nedenler Ve Sonuçları" *CEDRUS*, II, 2014, s. 42-49.

24 İbn Haldun, *Mukaddime*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016, s. 383.

25 Hdt. 61-76; Kent, *age.*, DB V. 80-88, s. 130.

26 Kent, *age.*, DB I. 26-43; Hdt. III. 64-66.

27 Kent, *age.*, DB I. 1-61, s. 117-120; DB V. 80-86, s. 130, 132; Hdt. III. 68-87; Root, *The King and Kingship*, s. 59-60; Kuhrt, *The Achaemenid Persian Empire...*, s. 105; Wiesehöfer, *age.*, s. 33-39, s. 38, Tablo 2-3; Razmjou, *agm.*, s. 151.

28 Kent, *age.*, 117-134.

I. Dareios’un onaylamadığı bazı gelişmeler de Anadolu’nun batı yakasında gerçekleşiyordu. Bisitun yazıtında bahsedilmeyen ancak Herodotos’un eserinde kendine yer bulan bu olayların başkahramanı II. Kyros tarafından Sardeis satrabı olarak atanan ve bu görevini I. Dareios’un hükümdarlığına kadar sürdüren Oroites’ti²⁹. Oroites’in eylemleri I. Dareios’un isyancılara karşı giriştiği seferlerde yanında yer alan Pers aristokratlarının tutumlarından farklıydı.

Herodotos’un anlatısına göre I. Dareios Dönemi’nde Anadolu’nun iki önemli satraplık merkezinin³⁰ başında bulunan Sardeis satrabı Oroites ile Daskyleion satrabı Mitrobates, Samos meselesinin de konuşulduğu bir toplantıda sonuçları dramatik bir şekilde bitecek bir “ağz dalaşına” girerler. Birbirlerini ağır ithamlarla suçlayan satraplardan Mithrobates, Samos tiranı Polykrates’i alt etmediği için Sardeis satrabı Oroites’i, “...*Büyük Kral’ın imparatorluğuna burnunun dibindeki şu Samos Adası’nı bile katamadın...*” diyerek azarlar. Maruz kaldığı bu hakarettin ağır duygusuyla Oroites, öncelikle Polykrates’i ortadan kaldırmayı kafasına koyar³¹ ve başvurduğu bir hileyle de onu ortadan kaldırıp Samos’un egemenliğini eline geçirir.³² Oroites bununla da kalmaz; dönemin Pers kralı Kambyses

29 Hdt. III. 120, 126.

30 Daskyleion’un MÖ 547-480 yılları arasında bağımsız bir eyalet statüsünde mi yoksa Sardeis Satraplığı’na bağlı bir alt idari birim olarak mı görülmesi gerektiği hususunda bilim insanları arasında bir görüş birliği yoktur. Kimisine göre Daskyleion’un müstakil bir eyalet olarak tanınması ancak MÖ 480’den sonra olmuştur. Bu görüşte olanlar söz konusu tarihte Daskyleion’un Sardeis Satraplığı’nın bir alt idari birimi olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Bk. Thierry Petit, *Satrapes et Satrapies dans l’Empire achéménide de Cyrus le Grand à Xerxès Ier*, Paris 1990, s. 181; George G. Cameron, “The Persian Satrapies and Related Matters”, *JNES*, 32, 1973, s. 47; Jack. M. Balcer, “The Ancient Persian Satrapies and Satraps in Western Anatolia”, *Archaeologische Mitteilungen Aus Iran* 26, Berlin 1993, s. 88; Handan Yıldızhan, *Erken Akhaemenid Döneminde Daskyleion*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2008, s. 39; Amélie Kuhrt, *Eskiçağ’da Yakandoğu (M.Ö 3000-330)*, C II, İstanbul 2010, s. 386. Ancak Daskyleion’un Oroites’in Mithrobates’i öldürdüğü ve Hellespontos Phrygia bölgesini yetki alanına dâhil ettiği kısa süre dışında ilk dönemlerden itibaren müstakil bir eyalet olarak faaliyet gösteren bir idari bölge olduğu iddiasını savunan görüşler de mevcuttur. Bk. Klinkott, *age.*, s. 469; Sevgi Sankaya, *Anadolu’da Persler: Daskyleion Satraplığı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2018, s. 71-72, 133, 136. Mithrobates, ister Sardeis’e bağlı bir alt idari birimin başında olsun isterse de bağımsız bir eyaletin yöneticisi olsun, Herodotos’un eserindeki anlatıdan yola çıkarak Oroites’le benzer bir idari, siyasi ve toplumsal statüye sahip soylu bir Pers yöneticisi olduğu ve bu özelliğiyle etkin bir pozisyonu işgal ettiği söylenebilir. Dolayısıyla çalışmamızın ilgili bölümlerinde Mitrobates’in politik ve sosyal konumu ile idari sıfatları Herodotos’un eserinde geçtiği şekliyle değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

31 Hdt. III. 120.

32 Hdt. III. 122-125.

Mısır seferindeyken³³ imparatorluk tahtına bir aldatmacayla geçen³⁴ ve kralın ölümünden sonra hala tahtta oturan Smerdis (Eski Persçe: Bardiya) adlı Medlinin otoritesini kabul etmemekle kalmayıp bu Mag'ın saltanatında yaşayan Persler için yararlı herhangi bir şey de yapmaz.³⁵ Medli Smerdis'in krallık tacı giymesiyle imparatorluk merkezinde yaşanan taht mücadelesi ve I. Dareios'un Smerdis'e darbe yapıp tahta çıkmasıyla imparatorluğun birçok bölgesinde isyanlar ortaya çıkar.³⁶ Bu sırada yine merkezi idarenin onaylamadığı eylemler içine giren Oroites, “yaptığı küstahlıklarla haddimi aşar”.³⁷

Oroites'le ilgili bilgilerimizin ana kaynağını Kambyses'in Mısır seferi sonrası süreci Bisitun yazıtıyla benzer bir şekilde ama birçok açıdan Hellen bakış açısıyla yansıtan Herodotos'un bu anlatısı teşkil etmektedir. Herodotos'tan çok sonra bu dönemi ele alan Polyainos³⁸, Diodoros³⁹, Athenaeus⁴⁰, Yaşlı Plinius⁴¹ gibi diğer Antik Dönem Hellen ve Roma yazarlarının eserlerinde ise Oroites'e ilişkin bilgiler genellikle satrabın Samos tiranı Polykrates'i öldürme olayıyla sınırlıdır. Bu yazarlara göre Samos tiranın deniz üzerindeki hâkimiyet mücadelesi, yaptığı yağmalar, kurduğu baskıcı rejim nihayetinde onun Oroites'in elinden ölümüne sebep olmuştur. Bu noktada Diodoros'un değindiği bir husus, Oroites'in Polykrates'ten neden rahatsız olduğuyla ilgili önemli bir ipucu vermektedir. Diodoros'a göre Oroites'in tahakkümcü yönetiminden kaçan bazı Lydialılar, sahip oldukları zenginlikler ve gemileriyle birlikte Samos tiranına sığınıyorlardı.⁴² Benzer şekilde Herodotos da Oroites'in Samos'a gönderdiği bir elçinin Polykrates tarafından aşağılandığını belirtir.⁴³ Austin'e göre Polykrates'in güçlenen deniz gücü,

33 Kambyses'in Mısır seferi ve Mısır'daki faaliyetleri için bk. Hdt. III. 10-38.

34 Kent, *age*, DB I. 1-61, s. 117-120; Hdt. III. 61-65; Just. I. 8.16- I. 10. 20.

35 Hdt. III. 126.

36 Hdt. III. 61-87, Kent, *age*, s. 116-134.

37 Hdt. III. 126-127.

38 Polyain. Strat. I. 23.

39 Diod. X.16.1-4.

40 Athen. Deip. XII. 22.

41 Plin. NH. XXXIII.6.41.

42 Diod. X.16.4

43 Hdt. III. 121; Emily Katz Anhalt, “Polykrates and His Brothers: Herodotus' Depiction of Fraternal Relationships in the ‘Histories’”, *The Classical World*, Vol. 98, No. 2, 2005, s. 149.

Pers tehlikesini önlemek isteyen Mısırlı Amasis tarafından da destekleniyordu.⁴⁴ Smith gibi araştırmacılar ise Austin'den farklı olarak Polykrates'in artan gücünün bu süreçte merkezi yönetimden bağımsız hareket eden isyancı bir Pers valisinin ondan kurtulma çabası olarak görmektedirler⁴⁵. Böyle bir yorum Polykrates'in Pers kralıyla müttefik olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Kaynakların sunduğu kit bilgileri ışığında Oroites'in gerçekten kendi bağımsızlığı için mi yoksa Pers kralının çıkarlarını korumak için mi Polykrates'i ortadan kaldırdığını açık bir şekilde ortaya koymak elbette kolay değildir. Ancak yine de gerek kraliyet kitabelerinin Anadolu'nun batısında gerçekleşen olaylara dair bilinçsiz ya da umursamaz sessizliği gerekse yukarıda sözü geçen Antik dönem Hellen ve Roma yazarlarının bölük pörçük anlatıları, konuyu değerlendirmede Herodotos'un aktarımlarını daha da önemli hale getirmektedir. Onun Hellen bakış açısıyla da olsa Bisitun yazıtı ve Antik Dönem yazarların eserlerinde geçen olayları ve isimleri paralel bir hikâye örgüsü içinde sunması, yazarın bu dönemin gerçek tarihsel koşullarından haberdar olduğunu göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında Oroites'in Herodotos'un eserinde yer alan eylemlerini tamamen uydurulmuş bir hikâyenin parçası olmaktan ziyade dönemin siyasal koşullarıyla uyumlu fakat bir Hellenin gözüyle yorumlanmış gerçek bir olgunun parçası olarak düşünebiliriz. Dolayısıyla Herodotos'un Oroites'le ilgili anlatısı kral-satrap ilişkilerinin oturduğu politik ve idari zeminin önemli bir örneği olarak ele alınabilir.

Herodotos'un, Oroites'in yanlış eylemleriyle aşğını belirttiği *had* esasında satrabın krala karşı yükümlü olduğu satraplık sorumluluklarından saptığı çizgiye işaret etmektedir. Bazı araştırmacılara göre bu durum II. Kyros'tan sonra Pers soylularının diğer krallara karşı olan memnuniyetsizliklerinin bir yansımasıydı.⁴⁶ Ancak Oroites'in Daskyleion satrabı Mitrobates'le yaptığı münakaşanın daha önceki satırlarda bahsi geçen içeriğine bakılırsa Kambyses Dönemin'de satraplar

44 M. M. Austin, “Greek Tyrants and the Persians, 546-479 B. C.”, *The Classical Quarterly*, Vol. 40, No. 2, 1990, s. 298.

45 William Smith (ed.), “O.7.oroetes-bio-1”, *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, John Murray: printed by Spottiswoode and Co., New-Street Square and Parliament Street, London 1873. Oroites'in eylemlerinin isyan olarak algılanabileceğine dair bir görüşler için ayrıca bk. A. T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, Chicago-London 1948, s. 110-11; Muhammad A. Dandamaev, *A Political History of the Achaemenid Empire*, transl. W. J. Vogelsang, Leiden 1989, 127; Abhay Kumar Singh, “Tackling Heterogeneity: Critique of the Achaemenid Policy Of Assimilation”, *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 65, 2004, s. 1011, 1021 dipnot 10; Waters, *age.*, s. 78.

46 Rosaria Vignolo Munson, “Who Are Herodotus' Persians?”, *The Classical World* , Vol. 102, No. 4, 2009, s. 463-464.

arası ilişki patrimonyal efendinin (kralın) çıkarları doğrultusunda beklentiye uygun bir düzlemde gerçekleştiği iddia edilebilir. Mithrobates'in Oroites'i aşağıladığı husus onun Samos'u Büyük Kralın imparatorluğuna katmayı becerememesiyle ilgiliydi.⁴⁷ Aslında bu tarz durumlar kralın topraklarını genişletme sorumluluğunu da üstlenmesi gereken satraplar arasında rekabete yol açsa da şaşırtıcı değildir. Zira kralın çıkarları doğrultusunda atılacak her adım, onları krala daha fazla yaklaşıyordu. Bu yaklaşma onlara zor dönemlerde kraldan para temin etme, eyalet yöneticileri olarak konumlarını sürdürme gibi çeşitli politik ve ekonomik avantajlar sağlıyordu.⁴⁸ Nitekim Oroites, Samos'u imparatorluğun topraklarına katarak⁴⁹ her şeyden önce Anadolu'nun yönetiminde kendisine soyluluk ve güç bakımından rakip olabilecek bir İranlının kendisini kralın gözünden düşürecek bir hamlesini geçersiz kılmış olmalıydı. Bu hamle aynı zamanda satraplık yetki alanının genişlemesine bağlı olarak politik ve ekonomik getiri de sağlamaktaydı. Oroites'in takındığı tutumun bu kısmı, kral ve satraplar arasındaki patronaj ilişkisinin bölgesel düzeyde gerçekleşen politik faaliyetlere ve satraplar arası ilişkilere olan yansımalarının bir boyutu olarak görülebilir.

Oysa madalyonun Pers kralları açısından sorunlu görülebilecek bir diğer yüzü daha vardı; Sardeis satrabının tutumu "sahte" Smerdis (Eski Persçe: *Bardiya/Gaumata*) ve I. Dareios'un saltanatlarında giderek değişmişti. Oroites artık Pers krallarının buyruklarını göz ardı etmekte, onların emri ve onayı olmadan Anadolu'nun farklı bölgelerindeki satrapları ortadan kaldırmakta ve satraplık nüfuz alanını

47 Hdt. III. 120.

48 Kralın talimatı ve onayı dışında yapılacak her eylemin ekonomik ve politik karşılığının olabileceği ve kralın müdahalesinin belirleyici olduğu hususu Antik Dönem yazarlarının bazı olaylarla ilgili anlatılarında gözlemlenebilir. Ksenophon, *Hellenika* adlı eserinde Spartalı Derkylidas ile Persler arasında yapılan müzakerelerin sonuçlanmasındaki gecikmeyi Sardeis satrabı Tissaphernes'in görüşmeyle ilgili konuyu krala ulaştırmak çabasından kaynaklandığını bağlamaktadır. Ksen. *Hell.* III. 2.20; Benzer şekilde Daskyleion'un güçlü satraplarından Pharnabazos, Atinalıların başına Konon'u amiral olarak atamak için kralın onayını almak istemiştir. Bk. Diod. XIV. 39.1. Spartalı Agesilaos, Pharnabazos'u krala karşı ittifaka davet ettiğinde Pers satrabının verdiği cevap ise kral ile satrap arasındaki patronaj ilişkisini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır: Pharnabazos böyle bir ittifakın ancak kralın kendisinin yerine başka bir generali atamasıyla mümkün olabileceğini söylemiştir. Ksen. *Hell.* IV.4.37. Bunun yanı sıra Briant'ın da belirttiği gibi haznedarlardan ambar yöneticilerine kadar her krallık memuru ancak merkezi otoritenin onayıyla satraplara yardımcı bulunabilirdi. Bu da satraplar açısından özellikle askeri seferlerin düzenlenmesi ve sürdürülmesi ile politik konumlarının devam etmesinde sağlayacakları finansal desteğin ancak kralın çıkarları ve onayı yönünde gösterecekleri faaliyetlerle mümkün olabileceğini göstermektedir. Bk. Briant, *age.*, s. 345.

49 Hdt. III. 121-125.

genişletmekteydi.⁵⁰ Oroites’in Pers krallarıyla olan patronaj ilişkisinde yaşanan bu sapmanın sebepleri Herodotos’un anlatsının ilgili bölümlerinde bazen açık bazen de örtülü bir şekilde belirtilmektedir. Oroites’in eylemlerinin kraldan bağımsız bir yönetim kurma arzusundan kaynaklandığını belirten görüşler de gerekçelerini Herodotos’un bu anlatılarından almaktadır. Ancak bu anlatılara Pers idari sisteminin daha geniş bağlamı içinden bakıldığında farklı değerlendirmeler yapmak da mümkündür.

Yukarıda da değinildiği gibi Oroites, Smerdis’in Akhaimenes soyundan gelen soylu bir Pers olarak görmüyordu; ona göre Smerdis kendisini Büyük Kyros’un oğlu olarak ilan eden Medli bir gasıptı. Dolayısıyla Kambyses’in Mısır fethinden yararlanarak imparatorluk tacını giyen Smerdis’in durumu, Pers krallarının tahta geçiş sürecinde gözetmeleri gereken siyasal geleneğe aykırıydı, yani meşru değildi. Haliyle Oroites de imparatorluğun önemli bir satraplık merkezinin başında yer alan bir Pers soylusu olarak bu süreçte Smerdis’in krallığını tanımak istemediği gibi bu Magos’un boyunduruğu altında yaşamak isteyen Persler için faydalı bir iş yapmanın bile yanlış olduğunu düşünmüştü.⁵¹ Herodotos’un eserinde ve I. Dareios’un Bisitun yazıtında geçen bilgiler dikkate alınırsa Oroites’in Smerdis’e karşı takındığı tavrın Pers soylularının genel tutumunu yansıttığı söylenebilir. Bu durum Pers soyluları için öyle sorunlu bir kerteğe ulaşmıştır ki, daha önce de belirtildiği üzere, Pers önde gelenleri I. Dareios’un liderliğinde Smerdis’i tahttan indirecek bir darbe girişiminde bulunmuşlardı.⁵² Smerdis muhtemelen bu yüzden I. Dareios’un tahtı ele geçirmesinden önce uyrukların desteğini sağlama ve iktidarını güçlendirme çabası içine girmişti. Onun, uyrukları üç yıl vergi ve askerlikten muaf tutma kararı halk arasında büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve uyruklar nezdindeki imajını olumlu yönde sağlamlaştırmıştı. Öyle ki Smerdis’in tacı kanlı bir şekilde elinden alındığında imparatorluğun halkları yasa bürünmüşlerdi.⁵³

Fakat Oroites, I. Dareios’un saltanatında da kralın buyruklarını umursamayan bir tavır içindeydi. Hatta I. Dareios Dönemi’nde Oroites’in olumsuz eylemleri daha can sıkıcı bir hal almıştı; O, kral tarafından gönderilen elçileri ortadan kaldırtmakla kalmamış⁵⁴ aynı zamanda Pers aristokrasisinin önde gelenlerinden Daskyleion

50 Hdt. III. 126-127.

51 Hdt. III. 126.

52 Kent, a.g.e., DB V. 80-86, s. 130, 132; Hdt. III. 68-87

53 Hdt. III. 67; Just. I. 9. 19- I. 10.20.

54 Waters, I. Dareios’un bu elçileri Oroites’e göndermesinin sebebini kralın sorunlu tahta çıkış sürecine aradığı destekle açıklamaktadır. Bk. Waters, *age.*, s. 78.

satrabı Mithrobates ve onun oğlunu öldürmüştü.⁵⁵ Madalyonun diğer yüzü tam da bu noktada kendini göstermektedir; zira iş artık satraplar arası bir rekabetten çıkmış, kralın onaylamadığı bir bölge satrabının başka bir bölge satrabını ortadan kaldırma seviyesine ulaştığı görülmektedir. Oroites'in bu eylemleri Smerdis'in Medli olma iddiasından kaynaklanan Pers aristokrasisinin genel tepkisinden farklı bir duruma işaret etmektedir, çünkü Smerdis'in geleneklere uygun olmayan ve dolayısıyla meşru kabul edilmeyen hükümlerliliği I. Dareios'un da tahtı zorla ele geçirme sürecindeki temel hareket noktasıydı. Perslerin önde gelen altı soylu şahsiyeti I. Dareios'un bu girişimini aynı gerekçelerle desteklemişlerdi. Sardeis satrabı bu defa krallığını tanrı Ahuramazda'nın lütfuna bağlayan, aile bağlarını Akhaimenes'e dayandıran ve bu meşru zemin üzerinden Pers soylularının da büyük oranda desteğini alan ya da almaya çalışan bir kralla karşı karşıyaydı. Üstelik soylulardan görülen destek imparatorluğun merkeziyle de sınırlı değildi. I. Dareios'un Mithrobates'in Oroites tarafından öldürülmesinden dolayı kapıldığı öfkeden⁵⁶ de anlaşılacağı üzere Anadolu'daki Pers soylularının bir kısmının, belki de önemli bir bölümünün kralın sadık destekçileri oldukları çıkarsaması yapılabilir. Bu tipik örneklerden hareketle I. Dareios'un meşru idaresinin Pers aristokrasisinin tamamı için genel bir reddiye etrafında şekillenmediği söylenebilir. Aslına bakılırsa Oroites de krala karşı doğrudan bir isyana girişmemişti. Zaten I. Dareios da genellikle yerel hanedan lideri olan diğer isyancılara yaptığı gibi Oroites'in üzerine bir ordu gönderme ihtiyacı duymamıştı. Hatta daha önce de değinildiği gibi Bisitun yazıtında kral kendisine doğrudan isyan eden asiller arasında Oroites'i saymamıştır. Böyle bir çerçeveden konuya yaklaşıldığında Oroites'in davranışlarının I. Dareios için imparatorluğun varlığına tehdit sayılabilecek bir boyutta olmadığı ve satraplık yetki alanını genişletmekle sınırlı kaldığı iddiası öne sürülebilir. Ancak bu durum Sardeis satrabının sahip olduğu gücün ve Herodotos'un bahsettiği olumsuz eylemlerinin I. Dareios nezdinde bir önem arz etmediği ve endişe kaynağı olmadığı anlamına gelmez. Kendine verilen talimatları tam olarak uygulamayan, imparatorluğun içinde olduğu siyasal karmaşadan ve kendisine verilen satraplık yetkisinden yararlanarak gücünü tahkim etmeye çalışan bu kişinin potansiyeli rahatsız ediciydi. Herodotos bu potansiyeli şu açık ifadelerle dile getirmektedir:

“(Kral) açıkça bir ordu göndermek istemiyordu, zira tahttaki değişikliğin yankıları henüz son bulmamıştı... Aldığı haberlere göre Oroites'in önemli

55 Hdt. III. 126-127.

56 Hdt. III. 127.

kuvvetleri vardı; bin Pers askeri tarafından korunuyordu. Phrygia, Lydia, Ionia bölgelerini elinde tutuyordu”.⁵⁷

Şüphesiz ki bu gücün Oroites’i başına buyruk kılması, kralı önlem almaya yöneltecekti. Zira sadakat ve itaatın pamuk ipliğine bağlı olduğu böyle bir idari düzenin varlığı, kral ile satrap arasındaki patronaj ilişkisini aşındıran ve kral açısından kabul edilemez bir durumdu. Dolayısıyla “*Dareios tahta geçer geçmez, yaptığı bütün kötü işlerden ötürü ve özellikle Mitrobates ve oğlunu öldürdüğü için, Oroites’in cezasını vermek istedi*”.⁵⁸ Kral, patronaj ilişki çerçevesinde Oroites’e lütfettiği ve satrapın “emanet” olarak sahip olduğu bütün yetkileri elinden alabilir ve yerine başkasını atayabilirdi. Fakat imparatorluğun hem merkezindeki hem de çeperindeki siyasal karışıklıkların devam eden yankısı ve Oroites’in bu süreçte edindiği güç, kralın bir orduyla açık bir şekilde harekete geçmesi noktasında temkinli davranmaya itmişti. Bunun yerine I. Dareios maliyeti daha düşük ve sonucu daha kesin bir yola başvurdu; kral gönderdiği bir emirnameyle satrapın Pers koruma askerleri tarafından öldürülmesini sağladı. Herodotos’un bu konuda naklettiklerine bakılırsa Sardeis satrapının etrafında bulunan Perslerin bu süreçte bile krala sadakatle bağlı oldukları görülür; I. Dareios, Oroites’in ölüm emrini altında kendisinin mührünü taşıyan mektupları götürmekle görevli Artontes oğlu Bagaios yoluyla Sardeis’teki Perslere iletmişti. Bagaios, kraldan aldığı mühürlü mektuplarla Sardeis’te Oroites’in karşısına çıktığında, satrapın yanında bir krallık sekreteri ve Perslerden meydana gelen koruma askerleri bulunuyordu. Oroites, Bagaios’un bağlarını çözdüğü mektupların içeriğini merakla beklerken, Bagaios ise bu sırada koruma askerlerinin tavırlarını inceliyordu. Bu askerlerin I. Dareios’un buyruklarına büyük bir saygıyla karşılık verdiklerini görünce de Oroites’in sonunu getirecek olan iki mektubu krallık sekreterine okuması için uzattı. Satrapın koruma askerleri, krallık sekreterinin birinci mektuptaki “*Persler, Kral Dareios, sizin Oroites’e koruma askeri olarak hizmet etmenizi yasak etti*” sözlerini okuması üzerine mızraklarını bırakırken, ikinci mektuptaki “*Kral Dareios, Sardeis’teki Perslere, Oroites’i öldürmelerini emreder*” buyruğunu duymalarıyla hiç tereddüt etmeden daha önce korudukları satrapı hançer darbeleriyle öldürdüler.⁵⁹ Böyle bir son ve satrapın yanındaki Perslerin krala bağlılıkları, muhtemelen Anadolu’daki gücünü tahkim etmek isteyen Oroites’in kraldan talimat getiren elçileri dönüş yollarında ortadan kaldırmasının nedenlerinden biriydi. Bu durum aynı zamanda I. Dareios’un

⁵⁷ Hdt. III. 127.

⁵⁸ Hdt. III. 126-127.

⁵⁹ Hdt. III. 128.

diğer isyancılara yaptığı gibi neden salt askeri bir seçenikle hareket etmediğini de açıklamaktadır; satrabın yanında kendine sadakatle bağlı itaatkâr hizmetliler ve askerlerin olduğu bir yerde askeri güç kullanmanın bir mantığı yoktu. Dolayısıyla kral ve satrabı arasında zedelenen patronaj ilişkisi, kraldan gelen bir ölüm emriyle ortadan kaldırılmıştı. Oroites'in ölüm tarihi ve ondan sonra kimin satrap olduğuyla ilgili net bir bilgi olmasa da⁶⁰ MÖ 510'ların sonlarında Sardeis'e patronaj ilişkisini sürdürmeyi mümkün kılacak yeni bir satrap ataması yapıldığını Herodotos açık bir şekilde ifade etmektedir. Kral, Anadolu'nun bu en önemli idari merkezine kendisine itaat ve sadakatle bağlı olan kardeşi Artaphernes'i satrap olarak görevlendirdi.⁶¹ Bu da elbette merkezi gücün ve eyaletler üzerindeki kontrolün I. Dareios'un eliyle yeniden tahkim edilmesiyle mümkün olabilmişti.

Sonuç

Weberian tanımlamanın patrimonializm karakterli devlet tipine birçok özelliğiyle denk gelen Akhaimenid İmparatorluğu krallarının, yerel idari birimlerin başında bulunan satraplarla olan ilişkileri, himaye-itaat-sadakat çizgisi üzerinden ilerleyen patronaj karakterli bir ilişkiydi. Ne var ki bu ilişki biçimi değişen siyasal koşullar, isyanlar, taht kavgaları, imparatorluğun sınırlarının genişlemesi ve satraplar arasındaki rekabetin sebep olduğu birçok etmenden dolayı her zaman sürdürülebilir olmamıştır. Antik kaynakların aktarımlarından satrapların kimi zaman kendilerinin de sebep olduğu bazı kriz dönemlerinde kral ile olan patronaj ilişkilerinde sapma olarak görülebilecek çeşitli eylemler içine girdikleri anlaşılabilir. Bunun en erken örneklerinden biri Herodotos'un, Sardeis satrabı Oroites'in gerek Smerdis gerekse I. Dareios döneminde sergilediği olumsuz tavırlarıyla ilgili aktarımlarında da görülmektedir.

Herodotos'un aktarımları, I. Dareios'un yazıtlarında geçen bilgiler ve dönemin siyasal koşulları çerçevesinde ele alındığında, Oroites'in krala karşı tavırlarının bir isyandan ziyade kendi gücünü imparatorluğun belli bölgelerinde tahkim etme

60 Artaphernes muhtemelen Oroites'in ölümünden hemen sonra satrap olarak atanmamıştı. Bu nokta da Petit, I. Dareios'un Bagaios'u Oroites'in ortadan kaldırılmasıyla görevlendirirken bölgenin satraplığını da kendisine vermiş olabileceğini öne sürmektedir. Bk. Petit, *age.*, s. 178. Yine Sardeis ve Daskyleion'un Anadolu'nun batısında sahip oldukları stratejik önemlerinden dolayı Oroites'in yönetiminde uzun bir süre bağımsız hareket etmelerine müsaade edilmesinin zor olduğuna ve bu yüzden I. Dareios'tan aldığı bir uyarı mektubuyla bilinen Gadatas'ın MÖ. yak. 521-511 yılları arasında Sardeis'e satrap olarak atanmış olabileceğine ilişkin görüşler de mevcuttur. Bk. Klinkott, *Der Satrap*, s. 469; Sarıkaya, *Anadolu'da Persler*, s. 71, 133.

61 Hdt. V. 25.

çabasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Buna karşın eylemlerin kralın onayının dışında gerçekleşmesi kral ile satrap arasındaki patronaj ilişkii zedeleyen bir durum olarak zuhur etmiştir. Satrapın kraldan aldığı yetkiyi ve kral sayesinde emanet olarak bulunduğu mevki kralın çıkarı ve onayı hilafına kullanması, mutlak itaat beklenen pozisyonundan azline sebep olmuştur. Bu azil kralın isyancılara karşı giriştiği bir seferle değil, satrapın yanında krala sadakatle bağlı olan diğer Persler tarafından satrapın öldürölmesiyle sonuçlanmıştır. Oroites’in eylemlerinin patronaj ilişkide sebep olduğu sapma daha sonra kralla sadık ve kralın kardeşi Artaphernes’in Sardeis’e satrap olarak atanmasıyla yeniden rayına oturmuştur.

Kaynaklar

Antik Kaynaklar

Athen. *Deip.* (Athenaeus, *Deipnosophistai*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Athenaeus, The Deipnosophists, Or Banquet Of The Learned Of Athenaeus*, Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, London 1854.

Diod. (Diodorus Siculus, *Bibliotheka Historika*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation* by C. H. Oldfather, C. 4-8. Cambridge, Mass., Harvard University Press, London 1989.

Hdt. (Herodotos, *Historia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Herodotus*, C. I-IV, transl. A.D. Godley, London-New York, 1975 (The Loeb Classical Library).

Herodotos/ Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul 2002.

Just. (Marcus Junianus Justinus). *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. translated, with notes, by the Rev. John Selby Watson, London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden 1853.

Kent, R. G., A¹ Pa (I. Artakserkses, *Persepolis A Yazıtı*); A² Hc (II. Artakserkses, *Hamadan C. Yazıtı*); A² Sa (II. Artakserkses *Susa A Yazıtı*); AmH (*Ariaramnes Hamadan Yazıtı*); AsH (*Arsames Hamadan Yazıtı*); D² Sb (II. Dareios *Susa B. Yazıtı*); DB (*Dareios Bisitum Yazıtı*); DNa (*Dareios Naş-i Rustam A Yazıtı*); DPe (*Dareios Persepolis E Yazıtı*); DSe (*Dareios Susa E Yazıtı*); XPc (*Kserkses Persepolis C yazıtı*); XPd (*Kserkses Persepolis D yazıtı*); XPf (*Kserkses Persepolis F yazıtı*); XPh (*Kserkses Persepolis H Yazıtı*); XV (*Kserkses Van Yazıtı*). Kullanılan Metin ve Çeviri: R. G. Kent, *Old Persian: Grammar, Texts, Lexion*. American Oriental Society, New Haven 1953.

Ksen. *Anab.* (Ksenophon, *Anabasis*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Anabasis*, C. III, *Boks: I-VII*, transl. C.L. Brownson, Cambridge-Massachusetts-London 2014 (The Loeb Classical Library).

Ksenohon: *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.

Ksen. *Hell.* (Ksenophon, *Hellenika*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hellenika*, transl. C.L. Brownson, Cambridge-Massachusetts-London 2014 (The Loeb Classical Library).

Ksen. *Kyr.* (Ksenophon, *Kyroupaideia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Xenophon, *Cyropaedia*, transl. W. Miller, Cambridge-Massachusetts-London 2014 (The Loeb Classical Library).

Ksen. *Oik.* (Ksenophon, *Oikonomikos*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Ksenophon, *Oeconomicus*, transl. E.C. Marchant, O.J. Todd, Cambridge-Massachusetts-London 2013 (The Loeb Classical Library).

Plin. *NH.* (Plinius Caecilius Secundus, *Naturalis Historia*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny Natural History*, transl. H. Rackham, W. H. S. Jones, D. E. Eichholz (ed.), Vol. I-X, Harvard University Press, Massachusetts and William Heinemann, London 1949-54.

Polyain. *Strat.* (Polyainos, *Strategemata*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Polyaenus's Stratagems of War*, transl. by R. Shepherds, London 1981.

Ps. Arist. *Oik.* (Aristoteles, *Oikonomika*) Kullanılan Metin ve Çeviri: Pseudo-Aristoles, *Oikonomika*, çev. Burak Tamer, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2016.

Thuk. (Thukydides, *Historiae*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Thycydides Historiae*, C. I-II, ed. H. S. Jones - J. E. Powell, Oxford 1942.

Modern Kaynaklar

Almagor, Eran, “The Political and the Divine in Achaemenid Royal Inscriptions”, *Ancient Historiography on War and Empire*, Timothy Howe, ed. Sabine Müller, Richard Stoneman, Oxford-Philadelphia 2017, s. 26-54.

Anhalt, Emily Katz, “Polycrates and His Brothers: Herodotus' Depiction of Fraternal Relationships in the ‘Histories’”, *The Classical World*, Vol. 98, No. 2, 2005, s.139-152.

Austin, M. M., “Greek Tyrants and the Persians, 546-479 B. C.”, *The Classical Quarterly*, Vol. 40, No. 2, 1990, s. 289-306.

Balcer, J. M., *Sparda by the Bitter Sea: Imperial Interaction in Western Anatolia*, California 1984.

Balcer, J. M., “The Ancient Persian Satrapies and Satraps in Western Anatolia”, *Archaeologische Mitteilungen Aus Iran* 26, Berlin 1993, s. 83-90.

Briant, Pierre, *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*, transl. Peter T. Daniels, Eisenbrauns 2002.

Cameron, George G., “The Persian Satrapies and Related Matters”, *JNES*, 32, 1973, s. 47-56.

Colburn, Henry P., *The Archaeology of Achaemenid Rule in Egypt*, Doctoral Dissertation, Department of Classical Art and Archaeology in the University of Michigan, 2014.

Dandamaev, Muhammad A., *A Political History of the Achaemenid Empire*, transl. W. J. Vogelsang, Leiden 1989.

Debord, Pierre, *L'Asie Mineure au IVe Siècle (412-323 a.C.): Pouvoirs et Jeux Politiques*, Ausonius, Paris 1999.

Duran, Bünyamin – Çamlı, Ahmet Yavuz, *Klasik Dönem Osmanlı Toplumunun Sosyo-Ekonomik Yapısı: Max Weber'in Patrimonyalizm Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi*, Hiper Yayın, İstanbul 2019.

Duran, Muzaffer, "Satrahlık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, 2015, s. 61-86.

Dusinberre, E. R. M., *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Dusinberre, E. R. M., *Empire, Authority and Autonomy in Achaemenid Anatolia*, Cambridge University Press, New York 2013.

Garthwaite, Gene R., *İran Tarihi: Pers İmparatorluğundan Günümüze*, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul 2011.

Ghirshman, R., *Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest*, Montreal-Victoria-Cape Town 1954.

Handan Yıldızhan, *Erken Akhaemenid Döneminde Daskyleion*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2008.

İbn Haldun, *Mukaddime*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016.

Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Pers Satrahlıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı", *CEDRUS*, C VI, 2018, s. 159-179.

Klinkott, Hilmar, *Der Satrap ein Achaimenidischer Amtsträger und seine Handlungsspielräume*, Frankfurt 2005.

Klinkott, Hilmar, "Steuern, Zölle und Tribute im Achaimenidenreich", In: *Geschenke und Steuern, Zölle und Tribute; Antike Abgabenformen in Anspruch und Wirklichkeit*, C 29, ed. Hilmar Klinkott, Sabine Kubisch and Renate Müller-Wollermann, Leiden-Boston 2007, s. 263-290.

Kuhrt, Amélie, “The Cyrus Cylinder and Achaemenid Imperial Policy”, *JSTOT*, 25, London 1983, s. 83-97.

Kuhrt, Amélie, “The Achaemenid Persian Empire (c.550-c.330 BCE): Continuities, Adaptations, Transformations”, *Empires: Perspectives from Archaeology and History*, ed. Susan E Alcock, Terence N. D'Altroy, Kathleen D. Morrison, Carla M. Sinopoli, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 93-124.

Kuhrt, Amélie, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, C. 1-2, Routledge, New York 2007.

Kuhrt, Amélie, *Eskiçağ'da Yakandoğu (M.Ö 3000-330)*, C II, İstanbul 2010.

Kuhrt, Amélie, “Pers İmparatorluğu: Anadolu’da Persler”, *Aktüel Arkeoloji*, S. 25, İstanbul 2012, s. 22-37.

Llewellyn-Jones, L. – Robson, J. (Transl.), *Ctesias’ History of Persia. Tales of the Orient*, Routledge, London-New York 2010.

Meadows, Andrew R., “The Administration of the Achaemenid Empire”, *Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*, ed. J. Curtis and Nigel Tallis, The British Museum Press, London 2006, s. 181-209.

Munson, Rosaria Vignolo, “Who Are Herodotus' Persians?”, *The Classical World*, Vol. 102, No. 4, 2009, s. 457-470.

Olmstead, A. T., *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, Chicago-London 1948.

Öncü, Fariz, “Hellenleri Nüfuz Altına Alma Boyutuyla Savaşlar ve Diplomatik Faaliyetler (MÖ 547-431): Persler, Spartalılar ve Atinalılar”, *Eskiçağ'da Savaş ve Diplomasi*, ed. Gülgüney Masalcı Şahin-Alican Doğan, Ege Yayınları, İstanbul 2021, s. 227-254.

Petit, Thierry, *Satrapes et Satrapies dans l'Empire achéménide de Cyrus le Grand à Xerxès Ier*, Paris 1990.

Polat, G., “Anadolu Pers Heykeltraşlığı”, *Aktüel Arkeoloji*, S. 25, 2012, s. 78-103.

Razmjou, Shahrokh, “Religion and Burial Customs”, *Forgotten Empire: The World of Ancient Persia*, ed. John Curtis – Nigel Tallis, University of California Press, Berkeley/ Los Angeles 2005, s. 150-181.

Root, Margaret C., *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire*, AI.19, Troisième Série, Textes et Mémoires C IX, Leiden 1979.

Rung, E., "War, peace and diplomacy in Graeco-Persian relations from the sixth to the fourth century BC". In: *War and Peace in Ancient and Medieval History*. ed. Philip de Souza and John France, New York 2008, s. 28-50.

Sevgi Sarıkaya, "Mag Ayaklanması'nın Altında Yatan Nedenler ve Sonuçları", *CEDRUS II*, 2014, s. 41-53.

Sarıkaya, Sevgi, "Daskyleion Dynastes'lik Sisteminde Artabazos'un Rolü", *OLBA*, XXIII, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi, KAAM Yayınları, Mersin 2015, s. 175-198.

Sarıkaya, Sevgi, "Anadolu'da Pers Satraplık Sistemi", *CEDRUS*, C IV, Antalya 2016, s. 75-91.

Sarıkaya, Sevgi, "The Diplomatic and Strategic Maneuvers of Tissaphernes, Satrap of Sardis", *Adalya*, XX, 2017, s. 111-133.

Sarıkaya, Sevgi, *Anadolu'da Persler: Daskyleion Satraplığı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2018.

Singh, Abhay Kumar, "Tackling Heterogeneity: Critique of the Achaemenid Policy Of Assimilation", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 65, 2004, s. 1009-1024.

Smith, William (Ed.), "O.7.oroetes-bio-1", *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, John Murray: printed by Spottiswoode and Co., New-Street Square and Parliament Street, London 1873.

Tod, M. N., *A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.*, Clarendon Press, Oxford 1946.

Waters, Matt, *Ancient Persia: A Concise History of the Achaemenid Empire, 550-330 BCE*, Cambridge University Press, New York 2014.

Weber, Max, *Bürokrasi ve Otorite*, çev. H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara 2005.

Weber, Max, *Ekonomi ve Toplum*, C I, Yarın Yayınları, İstanbul 2012.

Weiskopf, Michael, *The so-called 'Great Satraps' Revolt', 366-360 B.C.*, Historia, Heft 63, Stuttgart 1989.

Wieschöfer, Josef, *Antik Pers Tarihi*, çev. M. Ali İnci, Telos Yayıncılık, İstanbul 2003.